

Od rámcového vzdělávacího programu ZV (základního vzdělávání) ke školnímu vzdělávacímu programu v rámci dalšího vzdělávání na PF UJEP

IVANA ČEPIČKOVÁ

Pedagogická fakulta UJEP, Katedra primárního vzdělávání, Hoření 13, 400 96 Ústí nad Labem
cepickova@pf.ujep.cz

Klíčová slova: RVP ZV, další vzdělávání učitelů, profesní kompetence, tvorba školního vzdělávacího programu.

Abstrakt. Příspěvek je věnován problematice vytváření a podobě kurzů dalšího vzdělávání učitelů spojených s implementací RVP ZV do ŠVP ZV. Popisuje, z čeho vycházel autorský tým při vytváření kurzů. Při tvorbě byl brán zřetel na stávající podmínky v regionu, na teoretická východiska, výsledky výzkumných sond, zkušenosti s implementací RVP na MŠ. Příspěvek formuluje cíle a obsah kurzů pro vybrané cílové skupiny účastníků kurzů.

ČEPIČKOVÁ I.: *From the Framework Educational Programme of Basic Education to the School Educational Programme within Further Education at the Pedagogical Faculty of J. E. P. Univerzity.*

Key words: Framework Educational Programme of Basic Education, further education for teachers, professional competence, school educational programme preparation.

Abstract. The contribution deals with the problems of the form and preparation of the courses of further education for teachers in connection with the implementation of the Framework Educational Programme of Basic Education. It describes basic ideas of the courses prepared by the authors team, showing the aspects that were taken into account during the work: current conditions of the region, the theoretical base, results of research tests, experience with the implementation of the Framework Educational Programme at kindergartens. The contribution formulates the aims and the content of the courses for chosen target groups of the course participants.

V současnosti probíhající kurikulární reforma, resp. nová podoba vzdělávání klade na další vzdělávání pedagogických pracovníků (dále DVPP) nové nároky. Nároky vyplývají z nového školského zákona a souvisejí se zaváděním Rámcových vzdělávacích programů základního vzdělávání (dále RVP ZV) a s jejich implementací do školních vzdělávacích programů (dále ŠVP). Pro mnohé z učitelů i ředitelů škol nebude jednoduché se v nové situaci dobře zorientovat a samostatně, bez pomoci, se na ni připravit. Učitelé i ředitelé škol budou potřebovat získat nové dovednosti, které se budou týkat zejména otázek vzdělávacích inovací, strategického plánování, projektování kurikula školy a zajištění podmínek pro jeho úspěšnou realizaci a evaluaci. Učitelé budou potřebovat patřičnou odbornou přípravu v tvorbě projektů a projektování, v přípravě vlastního učebního programu. V této souvislosti se ukazuje jako významný požadavek další systémové a cílené studium, které by v rámci dalšího vzdělávání vedlo k získání nových profesních kompetencí pedagogů. Tyto dovednosti učitelů a ředitelů budou podmiňovat úspěšnost kurikulární reformy.

Odbornou pomoc mohou poskytovat vzdělavatelé v oblasti dalšího vzdělávání. MŠMT předpokládá v této souvislosti masivní proškolení učitelů a ředitelů škol. Zároveň však zrušilo pracoviště, která se dlouhodobě DVPP zabývala. Krajská Pedagogická centra zanikla, či byla převedena pod Pedagogické centrum Praha*, případně pod jiné zřizovatele. V regionech vznikají různé vzdělávací agentury s rozdílnou úrovní. Snad i proto z některých šetření vyplývá (ÚIV 2004), že řada ředitelů škol preferuje v rámci dalšího vzdělávání subjekty zřizované státem či krajem a pedagogické fakulty. Tato situace se stala zdrojem úvah o vytvoření a zařazení vzdělávacích modulů - kurzů DVPP, zaměřených na získání či rozšíření profesních kompetencí učitelů vzhledem k tvorbě ŠVP, do nabídky programů Centra celoživotního vzdělávání na PF UJEP. Tohoto úkolu se ujali členové katedry primárního vzdělávání a jejich záměrem bylo vytvořit vzdělávací moduly pro učitele primární školy. z toho vyplývá zaměření modulů na učitele primární školy. Celý proces probíhal ve dvou krocích. Prvním krokem bylo rozhodnutí o vytvoření lektorského týmu, ve kterém budou zastoupeni vysokoškolští učitelé, učitelé a ředitelé pilotních škol a učitelé, kteří mají zkušenosti s tvorbou programů a projektů. Smyslem bylo, aby se všichni zúčastnění podíleli jak na tvorbě obsahu vzdělávacích modulů, tak na vedení jednotlivých seminářů. Bylo příjemným překvapením, že námi oslovení pedagogové byli ochotni spolupodílet se na přípravě a realizaci modulů.

Následující krok probíhal již v rámci týmu a byla jím vstupní analýza stávající situace spolu s vytvořením konkrétní představy o tom, co chceme školám nabídnout a v jaké formě.

* Od ledna 2005 Národní institut dalšího vzdělávání

Východiska procesu tvorby modulů DVVP

Při tvorbě modulů byl brán zřetel na stávající podmínky v regionu, výsledky výzkumných sond, zkušenosti s implementací RVP PV na MŠ i na teoretická východiska.

Prvním krokem týmu bylo zhodnocení podmínek v regionu a zjištění vzdělávacích příležitostí v oblasti DVVP. V ústeckém regionu vzniklo detašované pracoviště Pedagogického centra Praha. Předpokládáme, že ústecké centrum bude zajišťovat vzdělávání zejména pro projekt Koordinátor, který pražské centrum získalo v rámci Národních projektů ESF*. V rámci tohoto projektu bude v ČR vyškolen cca 3000 koordinátorů tvorby ŠVP, tzn. 1 až 2 pedagogové z každé úplné školy. Předpokladem je, že účastníci budou znát RVP ZV, budou mít zkušenosti s řízením týmu apod. Podle realizátorů bude tento kurz nadstavbou na již získané znalosti a dovednosti účastníků. Z toho vyplývá požadavek na předcházející přípravu pedagogů v oblastech, na které bude projekt Koordinátor navazovat. Z těchto úvodních úvah vznikla první představa o potřebnosti vzdělávacích modulů, o jejich podobě, rámcovém obsahu a cílových skupinách.

Dalším zdrojem informací o budoucím obsahu kurzů se stala výzkumná sonda ve vybraných základních školách. Formou dotazníků jsme zjišťovali, které profesní kompetence učitelé považují za důležité vzhledem k vytváření ŠVP. Mezi nejdůležitější kompetence učitelé zařadili psychosociální a komunikativní kompetence, schopnost aplikovat teorii do praxe, flexibilitu, diagnostické a výzkumné kompetence. Sebereflektivní a kooperativní kompetence učitelé za důležité většinou nepovažovali. V rámci sondy jsme se také zajímali o aktivity, které učitelé běžně vykonávají. Celkem učitelé uvedli 27 různých aktivit. Nejčastěji se objevovaly aktivity spojené s řešením výchovně a vzdělávacích problémů žáků, druhou nejčastěji jmenovanou aktivitou bylo další vzdělávání učitelů. Jistým překvapením byla nízká četnost aktivit spojených s projektováním výuky, inovacemi ve vyučování a sebereflexí. Z tohoto zjištění bychom s jistotou a opatrností mohli vyvodit, že učitelé, kteří nereflektují svůj styl výuky nemají potřebu inovovat, a tedy u nich nenastává problém s projektováním výuky. Další vzdělávání by tedy mělo být, mimo jiné, zaměřeno na změnu učitelova pojetí výuky na základě pochopení podstaty a smyslu kurikulární reformy.

Pochopení smyslu změny je klíčem k samotnému přijetí RVP ZV učitelskou veřejností. Tento poznatek vyplývá ze zkušeností se zaváděním RVP PV (2001) do mateřských škol. Problémy s tvorbou školního programu a s jeho realizací přetrvávaly tam, kde nedošlo k plnému pochopení RVP nebo k chybné interpretaci RVP. Hlavními příčinami, které vedly k nepochopení a dezinterpretaci, jak uvádí Prášilová (2003), patřilo používání nejednotné a nepřesné terminologie v rámci vzdělávacích akcí. Problematické bylo i projektování školního vzdělávacího programu tam, kde pedagogové nezískali dovednost projektovat, rozpracovat vize do dílčích cílů, formulovat cíle, evaluovat aj.

Překážkou při tvorbě školních programů byla často nedostatečná spolupráce mezi pedagogy dané MŠ. Zejména mezi proškolenou ředitelkou a učitelkami, které neprojeví zájem o nové formy práce a o participaci na projektování. Z této zkušenosti vyplývá potřeba proškolení celých školních týmů, a to nejlépe v podmínkách dané školy. Pro vytvoření skutečně efektivně pracujících týmů se jeví jako nejdůležitější samotný proces přípravy ŠVP. Právě při jeho společné tvorbě si mohou všichni účastníci uvědomovat a promýšlet svůj přístup ke změně východisek vyučování, připravovat se na integraci obsahů vzdělávání i na změnu používaných metod a forem práce. Prostřednictvím skutečného zapojení do procesu tvorby může dojít k jeho vnitřnímu přijetí změn a ztotožnění se s nimi.

Stejnou zkušenost získal i tým, který moduly a jednotlivé kurzy vytvářel. Samotný proces přípravy vyžadoval od tvůrců pochopení podstaty změn, odbornou připravenost, aktivní spoluúčast a kooperaci.

Charakteristika vzdělávacích modulů

Autorský kolektiv připravil k realizaci dva vzdělávací moduly. První modul s názvem „Od rámcového vzdělávacího programu ZV ke školnímu vzdělávacímu programu“ určený pro pedagogické pracovníky základních škol, konkrétně pro vedoucí učitele školních týmů, kteří se podílejí na přípravě ŠVP ZV pro 1. stupeň ZŠ a modul „Integrované tematické vyučování v práci učitele“ (cesta implementace RVP ZV do ŠVP), který je určen pro pedagogické pracovníky základních škol, konkrétně pro členy školních týmů, kteří se podílejí na přípravě ŠVP ZV pro 1. stupeň ZŠ. Každý z modulů je konstruován tak, že obsahuje 30 hodin převážně pracovních seminářů uspořádaných do bloků.

Cílem obou modulů je připravit pedagogické pracovníky na tvorbu školního vzdělávacího programu, tzn. prohloubit a inovovat jejich následující profesní kompetence:

- didaktickou, psychodidaktickou a obecně pedagogickou kompetenci,
- oborově předmětovou kompetenci,
- diagnostickou a intervenční kompetenci,

* Evropský sociální fond

- profesně a osobnostně kultivující kompetenci,
- sociální a komunikativní kompetenci.

Účastník vzdělávacího modulu určeného pro vedoucí učitele školních týmů by měl být po absolvování schopen:

- vysvětlit jiným pedagogickým pracovníkům novou kurikulární politiku státu, místo RVP ZV a ŠVP v ní;
- na konkrétních příkladech popsat změněné role učitele;
- koncipovat ŠVP v rámci 1. stupně ZŠ, tzn. formulovat požadované výsledky vzdělávání, příslušné obsahové okruhy, doporučené výukové postupy;
- charakterizovat průřezová témata, vysvětlit jejich smysl a navrhnout, jak podporovat realizaci vybraného průřezového tématu v oblasti, kterou garantuje;
- svým jednáním a chováním vytvářet příznivé sociální klima pro otevřenost, spolupráci a partnerství jako předpoklad kvalitnější a smysluplnější práce ve škole;
- úspěšně jednat s lidmi, dokázat využívat techniky, které mu umožní předcházet konfliktním situacím, popř. řešit konflikty v rámci pracovního týmu.

Účastník modulu „Integrované tematické vyučování v práci učitele“ (cesta implementace RVP ZV do ŠVP), by měl být po absolvování schopen:

- vysvětlit jiným pedagogickým pracovníkům, popř. rodičům, novou kurikulární politiku státu, místo RVP ZV a ŠVP v ní
- na konkrétních příkladech popsat změněné role učitele;
- koncipovat ŠVP v rámci 1. stupně ZŠ, tzn. formulovat požadované výsledky vzdělávání, příslušné obsahové okruhy, doporučené výukové postupy;
- charakterizovat průřezová témata, vysvětlit jejich smysl a navrhnout, jak podporovat realizaci vybraného průřezového tématu v oblasti, kterou garantuje;
- přijatelným způsobem přiblížit RVP ZV a tvorbu ŠVP žákům a jejich rodičům;
- svým jednáním a chováním přispívat k utváření pozitivního klimatu ve třídě i ve škole;
- využívat klíčových kompetencí při práci na tvorbě ŠVP;
- na základě klíčových kompetencí formulovat dílčí výukové cíle pro žáky a zvolit vhodné prostředky k jejich plnění;
- na základě zkušeností s prací v týmu připravit návrh klíčových témat vhodných pro výuku žáků 1. stupně, rozpracovat vybrané téma do podoby krátkodobého projektu, včetně výběru dílčích cílů pro žáky, učiva, výukových strategií a pomůcek.

Obsah jednotlivých kurzů koresponduje s cíli a profilem absolventa vzdělávacích modulů. Ve dvou až čtyřhodinových pracovních seminářích budou probírána témata věnovaná:

- průběhu kurikulární reformy v České republice; aktuálním změnám ve školské legislativě; glosáři nově používaných nebo chápaných pojmů; základní struktura RVP,
- pojetí a cílům základního vzdělávání; nezbytným podmínkám pro realizaci tvorby ŠVP; zásadám pro zpracování školního vzdělávacího programu; struktura školního vzdělávacího programu ZV,
- seznámení učitelů s postavením žáka jako centrálního segmentu tvorby ŠVP, resp. s dalšími významnými partnery této tvorby,
- významu osvojování si praktických zkušeností žáky, možnosti a význam zpětné vazby,
- předávání informací o tvorbě ŠVP žákům, jejich rodičům, komunikace s kolegy uvnitř pracovního týmu,
- seznámení s praktickou aplikací průřezových témat při práci učitele na 1. stupni ZŠ; pojetí průřezových témat a jejich kategorizace; možnosti a využití v práci učitele 1. stupně ZŠ; diskuse,
- objasnění pojmu kompetence; význam a kategorizace klíčových kompetencí; vztah klíčových kompetencí a jednotlivých vzdělávacích oblastí; samostatná práce s KK a hledání vhodných příkladů a další.

Závěrem

Práce na přípravě modulů nám přinesla mnoho poznatků a nových zkušeností. Předpokládáme, že stejné nároky, jako byly kladeny při tvorbě modulů na nás, budou kladeny i na školní týmy, ve kterých však nebudou všichni ochotní (nebo schopní) zapojit se stejnou měrou. Příprava ŠVP bude požadovat vysoké pracovní nasazení všech. Podle naší zkušenosti jde především o odbornou a časovou náročnost. Učitelé se budou muset učit nové věci, reflektovat a měnit své postoje, spolupracovat a komunikovat. To vše nemůže proběhnout v krátkém časovém úseku a bez přípravy. Čas zastavit neumíme, ale v oblasti přípravy snad můžeme učitelům pomoci.

Literatura

- HAUSENBLAS O.2003: Jak odbrzdíme vznik školních vzdělávacích programů? Učitelské listy,10,5: 7-8.
- HRUBÁ J. 14.9.2004 Jak se dívají ředitelé škol na vzdělávání učitelů? [cit. 20. října2004].
Dostupné na: [http:// www.ucitelske-listy.cz](http://www.ucitelske-listy.cz)
- HRUBÁ J. 2005: Něco je vždycky lepší než nic. Učitelské listy,12,8:11-12.
- PRÁŠILOVÁ M, ŠMELOVÁ E., TOMANOVÁ D. 2003: Jaké jsou problémy s tvorbou ŠVP na MŠ? Učitelské listy, 10, 10:18-19.
- SKALKOVÁ J. 2005: Rámcové vzdělávací programy – dlouhodobý úkol. Pedagogika, LV, 1, s. 4-19.
- SMOLÍKOVÁ K.2003: Dva roky s rámcovým programem v MŠ. Informatorium, X,7: 6-7.
- SPIPKOVÁ V. a kol. 2004: Současné proměny vzdělávání učitelů. Brno: Paido, 2004.
- SPIPKOVÁ V. 2005: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání v kontextu transformace českého školství. Pedagogika, LV, 1, s. 20-25.
- ZMRZLÍK B. 2004: Host – a nebo člen domácnosti? Učitelské listy,11, 5: 6-7.